

„Alfák és béták”

Vita a népesség, a foglalkoztatás és a nyugdíj összefüggéseiről

A Közgazdasági Szemle a Nemzeti Fejlesztési Hivatal által támogatott *Aktív társadalom* rendezvénysorozat keretében 2005. február 10-én vitát rendezett a Corvinus Egyetemen Népesség, foglalkoztatás és nyugdíj címmel. A zsűfólaság megtelt nagy tanácssterem már a kezdés előtt izgalmas délutánt ígért, és akik eljöttek – a téma neves szakértői, akadémiai kutatók, egyetemi oktatók, újságírók és diákok, közel nyolcvan – , nem is csatlakoztak ebben.

Augusztinovics Mária kristálytisza logikával felépített, a tények erejére támaszkodó és számos meglepő következtetést tartalmazó előadása, amelyet teljes terjedelmében közlünk e szám 429–447. oldalán, nemcsak a témával a kapcsolatos kártékony közhelyeket kérdőjelezte meg, de olyan eszmecserét generált, amiről az utóbbi évtizedekben legfeljebb csak ábrándoztunk. Vitát, amely tárgyyszerű és szenvedélyes, szakmai, de a nem szakemberek is követhetik, számos kérdést nyitva hagy, mégis eredményes, sorskérdéseket feszeget, miközben fesztelen és jó hangulatú. A kiemelkedő vitaindító előadáson túlmenően erre már a felkért hozzászólók személye is garanciát nyújtott.

A vitát a Corvinus Egyetem tanára, *Kövári György* vezette, aki a vita kellemes atmoszféráját megalapozó bevezető után elsőként *Bod Péter* professzornak adott szót. Bod Péter egyetértett *Augusztinovics Máriával* abban, hogy a nyugdíjkérdés nem demográfiai probléma, hanem sokkal inkább a társadalom munkastruktúrájának a problémája, ha tetszik, foglalkoztatási kérdés. Az első hozzászóló nem tulajdonított túl nagy jelentőséget a pillérek körüli vitatkozásnak. Mindazonáltal utalt arra, hogy ma már sokan a szemétdombra kívánják az 1994-ben publikált világbanki kiadványt, az *Averting the Old Age Crisis* című pamfletet, amely a nyugdíjrendszerek privatizációját szorgalmazta. Bod Péter ebben a tekintetben paradigmaváltás jeleit érzékeli. Rátérve a szerinte sokkal fontosabb foglalkoztatási problémákra, úgy vélte, hogy (egy szűkebb rétegtől eltekintve) mindennapi evidencia mond ellent annak, hogy az emberek – úgymond – „a lábukat lógázza” a falu szélén töltsék napjaikat, és ne legyen semmilyen jövedelmük. Ez nem igaz. Szembe kellene nézni azzal a ténnyel, hogy a magyarországi bruttó hazai termék jelentős része *a nem ellenőrzött, nem ellenőrizhető, nem nyilvántartott, nem adminisztrált* szürke-fekete szférában keletkezik. Ha úgy teszünk, mintha a minimálbérrel önmagát bejelentő vállalkozó ténylegesen minimálbérből tartaná el a családját negyven éven keresztül, akkor persze nem is találhatunk megfelelő választ arra, amire választ szeretnénk kapni. Ennek fényében újra kell gondolni azt, hogy *milyen elsődleges jogviszonyok alapján tartjuk fenn*, vagy tartsuk fenn *a nyugdíjbiztosítási kötelezettséget*, mert így, ahogy jelenleg van, rossz.

Valamikor, még 1975-ben, a nyugdíjrendszer jól fejezte ki azt a társadalmi-gazdasági valóságot, amelyben éltünk, bár már akkor is voltak erőltetett elemei. A rendszerváltás után azonban a kisvállalkozói szféra összemosása a tényleges munkaviszony alapján biztosítottak táborával, azon az alapon, hogy mindkét típusú biztosított személyi jövedelemadó fizetésére kötelezett, katasztrofális következményekkel járt. Ezt nyögjük azóta is. Annak idején, az 1970-es években a rendszer arra törekedett, hogy minden állampol-

gárnak olyan nyugdíjbiztosítást nyújtson, amelyen a többinek van. Bod Péter szerint ma már ez így nem stimmel, az „alfáknak” és a „bétáknak” nem feltétlenül kell ugyanabban a biztosításban részt venniük. Ha egy kicsit visszanézünk a történelembe, akkor azt látjuk, hogy a két háború közötti időben a társadalombiztosítás irányításának volt érzéke ahhoz, hogy a társadalmi munkamegosztásban lényegesen eltérő szerepű aktívak számára ne ugyanazt a biztosítási rendszert kínálja. A volt NSZK-tartományokban jelenleg 17 nyugdíjbiztosítási intézet van, miközben nem áldozzák fel a biztosítási rendszer társadalmi egységét. Mert ez a 17 önálló német nyugdíjintézet egy kárkiegyenlítő kasszán keresztül tulajdonképpen ösztársadalmi szolidaritást érvényesít. Arra a kérdésre tehát, hogy van-e jobb ötlet a nyugdíjbiztosításra, Bod Péter válasza az: nézzük át újra azt, hogy ki legyen nyugdíjbiztosításra kötelezett, hogyan és milyen feltételek mellett. Megítélése szerint az *önkéntességnek sokkal nagyobb szerepet kell játszania* ezen a területen. Nem kell egymást kizáró alternatíváknak tekinteni a jelenlegi megoldásokkal egy olyan társadalombiztosítási viszonyt, amelyben valaki elsősorban maga mondja meg azt, hogy milyen keresetre akarja magát biztosítani. Nem kell kívülről rákényszeríteni senkire semmit, a biztosított választ. Végezetül a Nemzetközi Aktuárius Társaság sydneyi konferenciájára hivatkozva, Bod Péter figyelmeztette a kérdéssel foglalkozókat: ne gondolja senki azt, hogy egy társadalombiztosítási nyugdíjrendszer ugyanúgy viselkedik, mint egy nagyon sok tagot számláló magánnyugdíjrendszer! Ez két teljesen különböző dolog, és az egyikben levont következtetéseket nem lehet átvinni a másikra.

Hablicsek László demográfus részben kiegészítette Augusztinovics Mária által kifejteteket, részben vitatkozott velük. A népesség jövőjét kevésbé pesszimistán ítélte meg, mint ahogyan azt a bevezető előadás grafikonjai mutathatták. A hivatalos nemzeti előreszámítások hosszabb ideje következetesen 8 és 9 millió fő közötti népességet mutatnak 2050-re, de a század közepére jelzett létszám szórása ennél nagyobb. Példaként említette, hogy legutóbb az Eurostat is készített a tagországokra előrejelzést, és ők 6 millió és 12 millió fő közé tették Magyarország népességének számát 2050-re. Van tehát tere a kedvező változásoknak is. A rendszerváltozást követően a mi térségünkben nagyon jelentős születésszám-csökkenés volt, de tulajdonképpen arról volt szó, hogy a fiatalabb évjáratok „még” nem szülnék, mert mással (például tanulással) vannak elfoglalva, az idősebbek meg „már” nem szülnék, mert korábban már megszülték, vállalták azokat a gyermekeket, akiket terveztek. A mutatók szerint egyelőre közepesen alacsony szinten stagnálás van Magyarországon, lehet rosszabb is, de jobb is. Tőlünk nyugatabbra – a folyamatokat kellő óvatossággal szemlélve – már látszanak bizonyos kedvező tendenciák. Erőteljesen növekszik a 30-as éveikben járó nők gyermekvállalása Spanyolországban, Olaszországban, ahol korábban azon csodálkoztunk, hogy miként lehet olyan alacsony a gyermekvállalás.

A felkért hozzászólónak volt egy rossz híre is a nyugdíjbiztosítók számára. Nevezetesen az, hogy Magyarország jelentős élettartam-növekedés előtt áll, hiszen 6–8 évvel le vagyunk maradva a nyugati országokhoz képest. Minden előrebecslés azzal számol, hogy évtizedenként két évet csak behozunk ebből a lemaradásból. Ebből a két évből Hablicsek László szerint bizony egy-másfél év az idősebb korúak élettartamának növekedése lehet. Ez a halálozások számának jelentős csökkenését eredményezi, egy darabig persze, mert azután a túlélők majd csak kihalnak valamikor, ez az élet rendje. Hogyha kicsit meglendül a gyermekvállalás, akkor egészen közel kerülhet egymáshoz a születést és az elmúlást jelző két szám, szaknyelven: jelentősen mérséklődhet a természetes fogyás. A magasabb szintű gyermekvállalás és a javuló halandóság mellett ott van még a *bevándorlás* is, és ez így együtt – elvileg – nagyon hosszú időre képes fenntartani a népesség jelenlegi nagyságát.

A korábban fenyőfa alakú korfák (nagyon sok fiatal, és nagyon kevés idős) mostanra alul, a fiataloknál beszűkülnek, középen kiegyenesednek, a tetején, ahol a legidősebbek

vannak, pedig kiszélesednek és felnyúlnak. A korösszetétel süveg alakú lett, szakszóval ez a korösszetétel „rektangularizációja”. *Alul*, a fiataloknál azért nagyon be is szűkülhet, ha továbbra is ilyen alacsony lesz a gyermekvállalás, vagy *a közepén* egy nagyarányú bevándorlás révén akár ki is dudorodhat. Mi következik ebből? Mindenekelőtt az, hogy átmeneti időszakban vagyunk a demográfiai öregedés területén (is). Lezajlott már egy jelentős szakasz, elérkeztünk a körülbelül 20 százalékos idősarányhoz. Nincs már messze azonban az idő, amikor hirtelen meglődül ez a folyamat, és el fogunk érkezni 30–40 százalékos idősarányokhoz is! A határok túllépését a társadalom nem nézheti tétlenül, de nemigen lesznek más demográfiai eszközei a folyamat kezeléséhez, mint a korhatárok emelése. A korösszetétel megnyúlásában az a lényeg, hogy átalakul, módosul az életút szakaszolása. *Idősödnek a fiatalok, idősödnek a munkaképes korúak, idősödnek az idős-korúak*. Mindenki idősödik, és nem azért, mert évente egy évet öregszünk. A generációk „időbeosztásában” megnövekszik az idősebb életkorok súlya, megváltozik az életút belső szerkezete. Nagyon jól lehet látni ezt az iskolázásnál. Ma – a korábbi időszakhoz képest – sokkal többen járnak középiskolába, felsőfokú tanintézetbe. Ezzel kitolódik az az időpont, amikor a fiatal generációk befejezik a tanulást. Mindenhol, az iskolázásban, a gyermekvállalásban, a családalapításban emelkednek az életkorok.

Emelkedik az élettartam is. Magyarországon 1994-ben volt a halandósági mélypont, akkor volt a legalacsonyabb – 64 év alatti – a férfiak születéskor várható átlagos élettartama, de azóta ez 68 és fél évre emelkedett. A nőknél is kétéves emelkedést regisztrálhatunk. Ez a folyamat – átmeneti megingás után –, úgy tűnik, folytatódik. Azzal, hogy jelentősen megnövekszik a várható élettartam (persze ez egy-két évtized távlatában lesz csak így), megemelkedik az időskor felső határa is. Meg kell tehát változnia az életszakszok határainak: annak, hogy kit tekintünk fiatalnak, középkorúnak és idősnek. Ez persze rendkívül nehéz, és számtalan megoldandó kérdést vet fel, de mégis ez lenne az öregedési dilemma megoldása.

A demográfia messzemenően támogatja azt, hogy bővüljön a foglalkoztatottság, de azt is mondjuk, hogy az a fajta foglalkoztatottság bővüljön, amelyik a demográfiai öregedéssel szoros kapcsolatban van. Mit jelent ez? Támogatandónak tartják a demográfusok a nők foglalkoztatottságának emelkedését abból kiindulva, hogy mostanság kevesebb a gyermek, kevesebb nő foglalatatoskodik „főállásban” gyermekneveléssel, mint korábban. Ez tehát – eléggé csúnyán fogalmazva – „szabad”, „kihasználatlan” munkaerő, indokolt tehát a foglalkoztatása a minél nagyobb társadalmi hasznból kiindulva. (Persze, ha ez a gyermekvállalás kárára megy, akkor már nem támogatják annyira.) Támogatandónak tartják az idősödő népesség foglalkoztatottságának az emelését is, hiszen ha a fiatalok később állnak munkába, és növekszik az élettartam, akkor tovább kell dolgozni ahhoz, hogy egyszóval legyen az életút során a jövedelemszerzés a fogyasztással.

Szólni kell továbbá a demográfiai területi különbségekről is. Budapest második kerületében Svédország szintjén van a születéskor várható élettartam, miközben Szabolcs-Szatmár-Bereg vagy Borsod-Abaúj-Zemplén megyében néhány kistérségben afrikai szinten áll ez a mutató. Mindenben ilyen nagy különbségek vannak: a termékenységben, a halandóságban, a vándorlásban, az iskolázottságban, a gazdasági aktivitásban és így tovább. E különbségek jelentős mérséklése nélkül nem fog emelkedni a gyermekszám, az élettartam, az iskolázottság, de az aktivitás, a foglalkoztatottság sem – fejezte be korreferátumát Habcsek László.

Köllő János közgazdásznak a vitaindítóhoz fűzött mindhárom észrevétele *a gazdasági függőségi ráta* körül forgott. Magával a fogalommal kapcsolatban is elvi kételyeinek adott hangot, amelyek ahhoz a mélyfilozófiai kérdéshez vezetnek, hogy „ki kit tart el”. Nem a szántóvető és a bányász tartja el – a hozzászóló szerint – a zeneesztétát, hanem legalább annyira fordítva is igaz. De vajon igaz-e, hogy ketten együtt tartják el a nem

foglalkoztatottakat? Köllő János úgy véli, hogy ez csak részben igaz. A nem foglalkoztatott népességben nem csekély hányadot, durva becslés szerint körülbelül 30 százalékot (ha a diákokat nem számítjuk, akkor ennél többet) képviselnek olyan emberek, akik transfereket kapnak. E transferek után az állam nyugdíjjárulékot fizet, és ezzel *produktívként ismeri el* a szóban forgó tevékenységeket. Nem magától értetődő, hogy ezeknek az embereknek a helye a *függőségi ráta* számlálójában vagy a nevezőjében van-e. Ha holnap mindenki elmenne gyesre vagy munkanélküli-segélyre, az ország nyilván összeomlana, de ehhez hasonló történne, ha jönne egy kormány, amelyik eltörölné a munkanélküli-segélyt, és ismét bevezetné a *közveszélyes munkakerülés* jogi intézményét. A leg-helyesebb, ha az elemző rábízta magát a társadalom ítéletére, arra, hogy kiket tekint a nem foglalkoztatott népességen belül produktívnak oly módon, hogy nyugdíjjárulékot fizet azok után a transferek után, amelyeket az érintettek kapnak. A közgazdász véleményét úgy summázza, hogy a számlálóban olyanoknak kell szerepelniük, akik nem fizetnek járulékot, és a nevezőben mindazok, *akik vagy után fizetnek járulékot*. Egy ilyen módosítás erősen befolyásolná a gazdasági függőségi rátát, hiszen ha egy törtnek a számlálójából a nevezőjébe helyezünk át embereket, az a tört elég gyorsan tud változni.

Második kérdéskörként Köllő János azt a problémát feszegette, hogy miként gondolkodjunk a foglalkoztatási ráta jövőbeli alakulásáról, figyelemmel arra, hogy a jelenlegi helyzet előidézésében *történelmileg egyszери tényezők* egész sokasága játszott közre. Ilyen volt az oktatási expanzió, a korai és rokkantnyugdíjazás egyszери nagyon nagy emelkedése a rendszerváltás idején, és a munkavállalási korú, nem nyugdíjas népességben is kimutathatók a munkaerőpiac 1989–1991-ben történt tömeges elhagyásának nyomai. Az oktatási expanzió azonban lezárult, és munkából a rendszerváltás idején kivált emberek fokozatosan ki fognak öregedni a munkavállalási korból. Ez a foglalkoztatási rátát jelentősen javítja majd, miközben a demográfiai ágon súlyosbítja a nyugdíjproblémát. Ez (az Augustinovic Mária által emlegetett) 27 százaléknnyira tehető „béták” foglalkoztatási sűrűségét igen nagy mértékben fogja megemelni. Figyelembe kell venni továbbá hogy a „béták” átlagos foglalkoztatási sűrűsége zérusoknak és elég magas értékeknek az átlaga. A Foglalkoztatási Hivatal egy 2001-es adatfelvétele szerint a munkaerőpiacon bennmaradt „igazi béták” foglalkoztatási sűrűsége 85 százalék volt a felmérést megelőző 10 évben. A nem foglalkoztatott népességnek azok a tagjai tehát, akik bennmaradnak a munkaerőpiacon, nem azzal a 27 százalékos foglalkoztatási sűrűséggel fognak előre haladni a pályájukon, amiről az előadásban szó volt, hanem egy ennél sokkal magasabbal. Ugyanakkor azoknak a jó része, akiknek a munkavállalási sűrűsége zérus, egyszerűen ki fognak öregedni a munkavállalási korból. A csoda – az aktivitási ráta nagymértékű növekedése – tehát nem kizárt, és ha megtörténik, nem úgy fog végbemenni Köllő János szerint, hogy a béták „lemennek (az adott esetben inkább: felmennek) alfába”, hanem a foglalkoztatási sűrűségük fog nagymértékben megnövekedni.

A harmadik és utolsó kérdés, amit Köllő János feltett, hogy *mitől várjunk csodát*. A kor-eloszlás tanulmányozása szerinte nem igazán segít, mert nem ez a fontos dimenzió (fontos persze, de a foglalkoztatási ráta szempontjából nem perdöntő). A magyarországi 25–64 éves diplomások foglalkoztatási rátája 2002-ben – 1 százalékkal az OECD-átlag alatt – 83 százalék volt. A középfokon végzetek – ide számítva még a tanonciskolát végzeteket is – rátája 72 százalék volt, ami 3 százalékponttal alacsonyabb az OECD-átlagnál. Az általános iskolát vagy azt sem végzetek 37 százalékos mutatója 20 százalékponttal maradt az OECD-átlag alatt. Annak ellenére, hogy ez utóbbi esetben kis népességről van szó (a szóban forgó korcsoportoknak csak az egynegyedéről), ez a – legfeljebb általános iskolát végzett – egynegyed önmagában megmagyarázza az aggregált foglalkoztatási lemaradásunknak lényegében az egészét.

Ha lenne idő – mondta Köllő János –, lehetne emellett érvelni, hogy nem a magasabban képzett emberek foglalják el a szóban forgó alacsony iskolázottságú népesség potenciális munkahelyeit (úgy, hogy a béreik az iskolázatlanok szintjére süllyednek), és amellett is, hogy a keresleti oldalon nem várható komoly változás. Ahogyan a magyar bérszint a tőkeköltségekhez képest emelkedni fog, a helyzet inkább romlik. Hogy történhet-e csoda a munkaerőpiacon, az alapvetően a kínálati oldaltól fog függni. A 25–64 éves népességben az általános iskolát vagy azt sem végeztek 25 százalékot képviselnek. Azok között, akik a következő 20 évben ki fognak öregedni a munkavállalási korból, 35 százalék körül van ez az arány. Valószínűleg csökken majd a szóban forgó népesség nagysága, de ezt a folyamatot lassítja, hogy az általános iskolát végeztek aránya az iskolarendszert elhagyó fiatal korosztályokban *Kerteszi Gábor* és *Varga Júlia* becslései szerint ma is megközelíti a 20 százalékot.

Hogy történik-e csoda, az alapvetően az iskolarendszerben dől el, az iskolai szegregáció és az alacsony színvonalú oktatás elleni küzdelemben. Előadását Köllő János annak a – már Augusztinovicz Mária előadásában is szereplő – prognózisnak a megerősítésével zárta, hogy *jelentékeny öregkori szegénység várható*. Ez azonban azoknak a szegénysége lesz, akik már gyermekkorukban is szegények, a legrosszabb iskolákba járnak, és a felnőttkorukat is szegénységben élik le.

Matits Ágnes *aktuárius* – kommentálva az addig elhangzott gondolatokat – hozzászólását azzal a megfigyelésével indította, hogy amikor a társadalombiztosítási és a magánnyugdíjrendszereket hasonlítgatjuk, akkor mindig és kizárólag az „alfák” nyugdíjairól beszélünk. Az egész rendszer *az alfák nyugdíjára volt felépítve*, és ebből adódnak a zavarok. Örök probléma – mint mondta – az is, hogy ha minden nyugdíj munkanyugdíj, akkor végül is *elvéssz a szolidaritás*. Az öregek tekintetéből le lehet mérni a társadalmat, és Magyarországon egyre szomorúbb az öregek tekintete. Ha azt szeretnénk, hogy a jövőben ne így legyen, akkor azt nem a szolidaritásnak a nyugdíjrendszerből való kiirtásával érhetjük el. *Matits Ágnes* felhívta a figyelmet arra, hogyha a GDP töretlenül emelkedik, miközben a foglalkoztatottság, vagy a bérek nem annyira, akkor maradnia kell egy jövedelemnek, amivel lehetne mit kezdeni. Ez nyereség, valakinek a nyeresége, akkor pedig tulajdonképpen van forrása az alapnyugdíjnak.

Saját véleményét megfogalmazva a témáról, a hozzászóló három kérdést vetett fel. Az első: *indokolt-e a vegyes nyugdíjrendszer?* A nyugdíjreform bevezetésekor az volt a fő érv, hogyha a függőségi ráta nő, akkor csökkenni fognak a folyó bevételekből finanszírozható nyugdíjak. Ez nagyon fontos felvetés, de nem biztos, hogy a nyugdíjprivatizáció az egyetlen lehetséges válasz rá. Az sem bizonyított, azonban *Matits Ágnes* szerint, hogy a jelenlegi magyar vegyes rendszer nem működtethető hatékonyan. Szerinte nagyon veszélyes, ha most valaki azt mondja, hogy kezdjünk egy új nyugdíjreformot! Persze az a kérdés felvethető, hogy jobb-e ez a vegyes nyugdíjrendszer, mint tisztán a társadalombiztosítás? De semmiképpen sem az a alternatíva, hogy mi lett volna, ha magunk fektetjük be a járulékokat, hanem az, hogy vajon *jobban jártunk volna, ha csak a tb-be fizetünk*. *Matits Ágnes* kísérleti számításai azt mutatják, hogy – a pályakezdők esetében – még a legrosszabb hozamú pénztárban is nagyobb a rendelkezésre álló fedezet alapján becsülhető nyugdíj, mint amennyivel többet kapnának a tb-ből, ha csak oda fizettek volna! Ahhoz persze, hogy ténylegesen minősítsünk, meg kellene pontosan becsülni, hogy mennyi nyugdíjat várhatunk. Az sem kiszámítható, hogy a tb-ből mennyit várhatunk, még ezzel a tiszta nyugdíjképlettel sem. Ne felejtjük el – figyelmeztetett a hozzászóló –, hogy a valorizáció, a degresszió stb. tényleges mértékei inkább csak politikai tényezők. És minden összehasonlítás ezeken a feltételezéseken alapszik! Ugyanakkor azt sem tudjuk, hogy a magánnyugdíjpénztárból milyen nyugdíjra számíthatunk. Érdemes megnézni azonban azt, hogy *mitől függ a magánpénztári nyugdíj*. Az első szempont az,

hogy mennyi időt tölt valaki a rendszerben. Magyarországon ez is elég furcsa módon volt szabályozva, mert kitalálták, hogy eddig be lehet lépni, azután nem; eddig vissza lehet lépni, azután nem. Bizony ezek a szabályok nem szakmai érveken alapulnak, vagyis nem aszerint, hogy kinek érheti meg, vagy éppen kinek nem. Ez teljesen indokolatlan szabályozás volt, ráadásul a közeljövőre (úgy 20-30 évre) eléggé kiszámíthatatlanná tette, hogy mennyi idő múlva megy majd valaki nyugdíjba a magánnyugdíjpénztárakból. A következő kérdés az, hogy mennyi pénzt fizethetünk be a rendszerbe, ettől is függ majd a nyugdíj. Ezzel kapcsolatban a felszólaló emlékeztetett a járulékok mértékéről folytatott vitára. Az alaptörvény azt mondta ki, hogy 2002-ig elérjük a 8 százalékot, valójában ez csak később valósult meg (lásd a 1. táblázatot).

1. táblázat

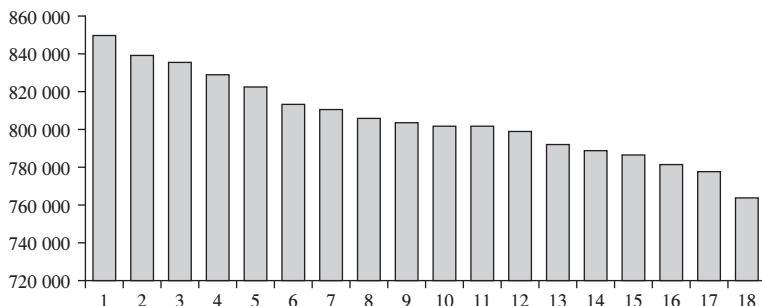
A magánnyugdíjpénztárba fizethető járulékok és a maximális járulékalap változása, 1998–2004

Év	Magánpénztári járulék (százalék)		Plafon (ezer forint/hó)	Plafon/ átlagkereset
	tényleges	tervezett		
1992	–	–	75	3,36
1998	6	6	130	1,93
1999	6	6	154	2,00
2000	6	6	168	1,92
2001	6	7	183	1,77
2002	6	8	197	1,61
2003	7	8	317	2,3
2004	8	8	441	3,1
2005	8	8	500	3,2*

Forrás: ONYF honlapja.

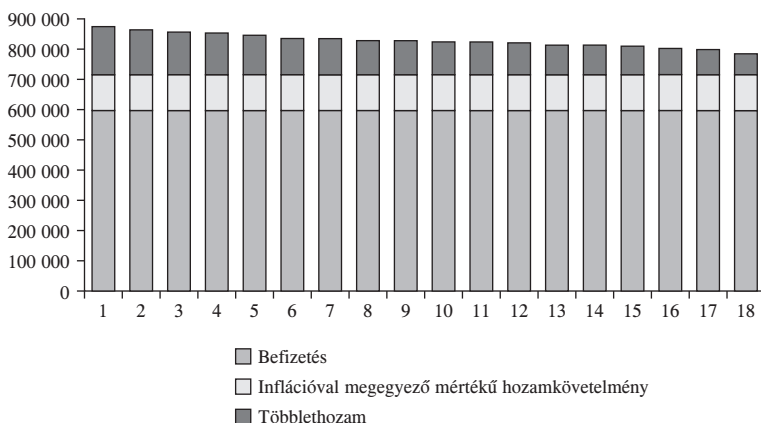
Azt soha senki fel nem vetette a vitában Matits Ágnes szerint, hogy a 6, 7 vagy a 8 százalék az adekvát? Hány százalékra van szükség az elveszített tb-nyugdíj 25 százaléka-nak a pótlására? Senki sem hallotta meg, hogy egy pályakezdőnek tulajdonképpen sok a 8 százalék annak a tb-nyugdíjnak a helyettesítéséhez, amit nem kap meg. A befizetések mértékében az is befolyásoló tényező, hogy csak bizonyos korlátig van beszámítva a jövedelem a járulék alapjába. A *beszámítható jövedelem korlátja* viszont – ha csak ezt a rövid időszakot is nézzük – elképesztő módon változott. Hiszen 1998 óta a plafon a 130 ezer forintról mára 500 ezer forintra nőtt; ami nagyon-nagyon komoly különbségeket jelent abban, hogy mekkora lesz a tb-várománya annak, aki mondjuk mostantól számítva tíz év múlva fog nyugdíjba menni. Az összehasonlításoknál – emlékeztetett Matits Ágnes – az induláskor ismert feltételek alapján mérlegeltük, hogy át kell-e lépni, vagy hogy érdemes-e átlépni magánpénztárba. Pedig lényegesen különbözik a nyugdíjváromány akkor, ha ma számítjuk, mintha három évvel korábban. Állandóan vitatkozunk az előadó szerint arról is, hogy *milyen hozamok vannak* a nyugdíjpénztárakban, meg hogy mennyibe kerül a pénztárak üzemeltetése. A hozamok megítélésére az 1998 és 2004 közötti időszak, azaz hat év valójában túl rövid. Az 1. ábra azt mutatja, hogy ha egy átlagkeresettel rendelkező ember ma befizeti az átlagkereset után a megengedett járulékait, mennyi lesz a pénze a különböző tényleges jövedelmű nyugdíjpénztáraknál. Az ábrán nem látszik, hogy melyik pénztárról van szó (az egyes bankokat csak számok jelölik), mert Matits Ágnes semmi mást nem akart kiemelni, csak azt, hogy mennyire különböző lehet a végeredmény attól függően, hogy melyik pénztárba fizetett be valaki.

1. ábra
A hozam hatása*

* Körülbelül mennyi pénze van 2005 elején az 1998–2004 közötti időszakban átlagkereset után járulékot fizető tagoknak az egyes magánnyugdíjpénztárakban?

2. ábra
Az átlagkereset után járulékot fizető pénztártagok egyéni fedezete 2005 elején a különböző nyugdíjpénztárakban*

* 2004. évi hozam becslést érték.

Az 1. ábrán szinte kiabálnak a hatalmas különbségek. Ugyanezt persze lehet egész másképpen is nézni, a különbségek valójában csak akkorák, mint amekkorát a 2. ábra mutat.

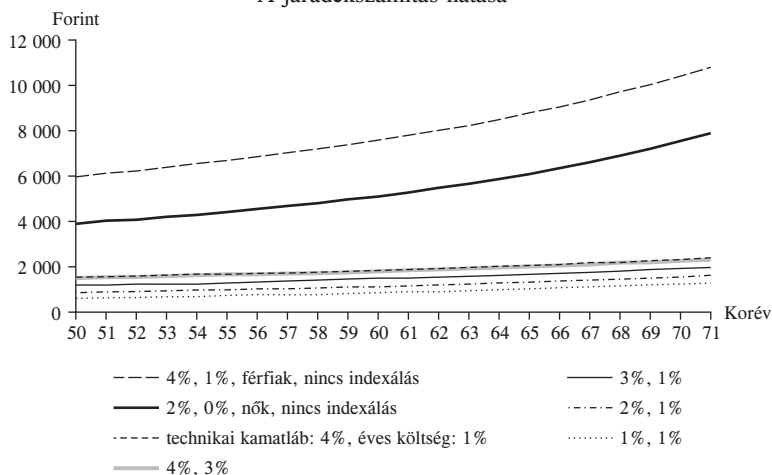
Az oszlopok alsó – középszürke – részén a befizetés látható, amelyet az előadó mindenkinél azonosnak feltételezett. A fölötte levő (halvány szürke) terület azt jelzi, hogy mennyi hozamnak kellene ahhoz lenni a befizetéseken, hogy az ellensúlyozza a mindenkori inflációt. Az oszlopok tetején található kis rész lehet különböző, az a többlethozam. De hogy fontosak-e ezek a különbségek, azon lehet vitatkozni. Van olyan érvelés, hogy ha a legjobb meg a legrosszabb pénztár között 7 százalékos a különbség, az nem is olyan sok. Az előadó szerint viszont sok, ha azt vesszük, hogy *évi 1 százalékos hozamelmárádás 40 év alatt 20 százalékkal alacsonyabb nyugdíjhoz vezet*. E különbségek tehát a magyar piaci viszonyok között nem biztos, hogy elhanyagolhatók. Matits Ágnes végül

egy abszolút aktuáriusi kérdést vetett fel: a járadék összege szempontjából nem mindegy, hogyan fogják a magánnyugdíjpénztárakban a *járadékokat megállapítani*. Azt sem tudjuk, hogy ki fogja fizetni ezeket a járadékokat, de ezt a problémát most nem tudjuk megoldani. A járadékok megállapítása egyrészt pénztáranként nagyon különböző lehet, másrészt attól is függ, hogy a kalkulációban milyen indexálással dolgozunk. Jelenleg a tb-törvény szerinti indexálást írják elő a magánnyugdíjpénztárak számára is. Ha valami nem tartható – Matits Ágnes szerint –, ez biztosan nem.

A pénztárak között látható különbség például az, ha az egyik 3 százalék, a másik 1 százalék technikai kamatlábbal számol, de *az indexálás a valódi járadékcsökkenő tényező* (3. ábra). Ezt nem lehet elhanyagolni, mert arról van szó, hogy az egymillió forint befizetett összegért egy 60 éves ember mondjuk 800 vagy 1800 egységnyi pénzt fog kapni induló járadékként. És akkor nem beszélünk semmi olyan további kérdéstről, hogyan lesz ez tovább növelve évente stb. Az tehát, hogy mennyi pénzt fog valaki kapni egy magánnyugdíjpénztárból, *erősen szabályozásfüggő*. És ki tudja, hogy amikor azt vizsgáltuk összehasonlító modellekkel, hogy megéri-e átlépni a magánnyugdíjpénztárba, milyen módon számított tb-járadékokkal alakították ki ezeket a modelleket a – szintén nem tudni hogyan számolt – magánpénztári járulékokkal összehasonlítva.

3. ábra

A járadékszámítás hatása*

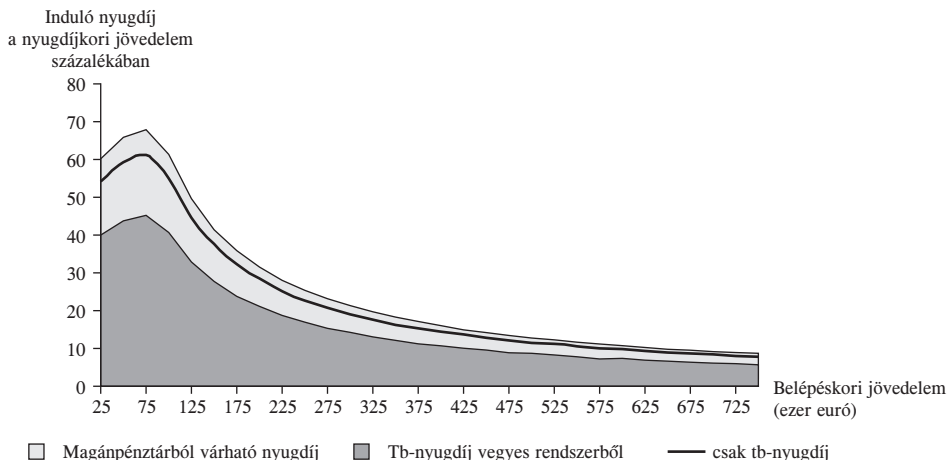

* Nettó 1 millió forint fedezeti összeg mellett számított induló életjáradék, belépési életkor, valamint a technikai kamatláb és az éves költség függvényében.

Az előadó felvetette azt is, hogy a nyugdíjrendszer kapcsán miért nem beszélünk többet az önkéntes pénztárakról, a biztosításokról, vagyis az önként vállalt nyugdíj-előtakarékosságról vagy -biztosításról? Véleménye szerint nincs olyan nyugdíjreform, amely elegendő nyugdíjat garantálna mindenkinek a kötelező járulékok alapján. Hiszen az „elegendő” – ahogyan azt Bod Péter is mondta – generációnként, szakmánként és egyénenként is különböző lehet. És azt – zárta le hozzászólását Matits Ágnes – mindenképpen tudnunk kell, hogy a kötelező rendszerből várható nyugdíj a vegyes rendszer esetén is átlagosan kevesebb, mint 20 százalék helyettesítést ígér (4. ábra) az átlagkereset kétszeresénél magasabb jövedelemszinteken. Ha ezzel sokkal tudatosabban foglalkoznánk, akkor bizony könnyen megérthető lenne az öngondoskodás szükségessége.

4. ábra

Nyugdíj-előrejelzés 2000-ben, a belépéskori jövedelemszint függvényében*

* Elismert szolgálati idő: 40 év, tagsági jogviszony: 40 év, levonás a befizetésből: 10 százalék, nettó reálhozam: 0 százalék.

A vita *Mihályi Péter* (Veszprémi Egyetem) hozzászólásával folytatódott. Augusztinovics Mária tényleg lenyűgöző előadásának végkövetkeztetésével a felszólaló szerint egyet lehet érteni. Igaza van abban, hogy nagyon-nagyon sok embernek nem lesz elég nyugdíja, s ez olyan méretű társadalmi probléma, amivel foglalkozni kell. E problémának talán az egyetlen megoldása egy negyedik pillér, azaz egy tisztán rászorultsági elven működő rendszer. Csatlakozva Bod Péter hozzászólásához, Mihályi Péter kiemelte, hogy a 62 százalékos magyar foglalkoztatottsági adat nem jó. Nemcsak azért nem jó, mert a munkaképes korosztály 38 százaléka nem ül a lábát lógatva a faluszélen, hanem azért sem, mert a dolgozók igen jelentős része nem napi nyolc órát dolgozik, hanem ennél lényegesen többet. Ha tehát a ledolgozott munkaidőt teljesmunkaidő-egyenértékesre számítanánk át, akkor nem lenne ekkora különbség a magyar adatok és az OECD-átlag között. Mihályi Péter harmadik megjegyzése a Nemzeti Fejlesztési Tervről – így a konferencia szponzorainak is – szólt. Szándékosan szélsőségesen fogalmazott: egyetlenegy fillért sem szabad a foglalkoztatási ráta emelésére költeni. Egyfelől azért nem, mert nem lehet ösztönözni az embereket arra, hogy dolgozzanak. Másfelől azért nem, mert – ahogy Köllő János is utalt rá – így is, úgy is emelkedni fog a foglalkoztatási ráta. Nem erre kell költeni a pénzt, hanem az oktatásra, mégpedig az alapfokú oktatásra, mert ott vannak a lemaradások.

Simonovits András (MTA KTI) a vitaindító előadás némely megállapításának a finomítását látta szükségesnek. A gyermekek eltartása szerinte jóval kevesebbel terheli a társadalmat (még akkor is, ha a közoktatást is bele vesszük), mint az öregek eltartása, az „eltartást” idézőjelbe téve. A másik probléma az „alfák” és a „béták” megkülönböztetése a foglalkoztatásban. A foglalkoztatásnál a felszólaló csökkenő hozadékokat vélelmez. Minél nagyobb tehát a foglalkoztatási hányad, annál kisebb az átlagbér, annál rosszabb munkaerőt kell foglalkoztatni. Matits Ágnes és Augusztinovics Mária érvelése az indexálással kapcsolatban Simonovits szerint pontosan ellentétes irányban mozog. A vitát indító Augusztinovics Mária azt szeretné, hogy a tb-nyugdíjakat ne „svájci módon” indexálják, hanem a korábbi béindexálást kövessék, Matits Ágnes pedig semmilyen

indexálást sem akar, még talán árindexálást se. Ebből következően, ha összehasonlítjuk egy állami és egy magánpénztár hozamát, figyelembe kell venni, hogy az állami pénztár „uniszex”, és így vagy úgy, de indexált járadékot fizet. Ilyen pedig nem nagyon van a magánszférában. Tehát amikor ezt összehasonlítjuk, ezt az állami rendszer javára kell jóváírunk, szintén valamilyen koefficienssel.

Arató Miklós (ELTE TTK) Matits Ágnessel egybehangzóan úgy vélte, hogy az indexálási kötelezettség a járadékok szintjének drámai csökkentését okozza. Mert miből fedezi az emelést a tőkéből fedezett járadék? A hozamból. Ha ettől egészen eltérő dolgot, nyugdíjindexálási kötelezettséget rónak rá, akkor ezt egy szavatoló tőke nélküli szervezet csak viszontbiztosítással tudja megoldani, ami nagyon nagy pénzbe kerül.

Máté Levente (ONYF, Szegedi Tudományegyetem) azzal indította hozzászólását, hogy a béta típusú nyugdíjas aktív korában béta típusú aktív volt. Ha a béta típusú aktivitásával jól érezte magát, akkor a béta típusú aktivitás révén elért nyugdíjából is jól fogja magát érezni. A magyar társadalombiztosítási nyugdíjrendszer szerinte olyan perverz szolidaritást tartalmaz, amelyeknek következtében a béta típusú nyugdíjas a nyugdíjrendszerből lényegesen többet húz, mint a vele versengő alfa típusú nyugdíjas húzott. Hangot adott annak a véleményének is, hogy egy indexálatlan magánpénztári nyugdíjrendszer nem versenyképes az indexált társadalombiztosítási nyugdíjjal. Egy nyolcezer forintot kezdődő 2005-ös járadék 2015-re egy doboz gyufára elegendő, ha fix összegű járadékról beszélünk. A svájci index 16 és fél, 16 és kétharmad év alatt megfelel a nyugdíj relatív bérhez viszonyított értékét. Induló összegeket nem lehet összehasonlítani, csak akkor – húzta alá Máté Levente –, ha a folyamatokat hasonlítjuk össze, és ott kell bizonyítaniuk a versenyképességet.

Tímár János (közgazdász) szerint Augusztinovics Mária a tőle megszokott racionális módon próbál egy álvitát a földre lehozni. Előadása azonban akaratlanul is azt is sugallja, hogy tulajdonképpen semmit sem tudunk tenni. A társadalom valójában Timár János szerint mindig nagyon keveset tud tenni, főleg ahhoz képest, hogy mit beszélnek erről a politikusok. Az 1950-es évek elején foganatosított abortusztilalom, majd – ennek visszhangjaként – a gyés bevezetésének a példáját hozta fel a politika káros beavatkozására. A politika – írók, költők és más „demográfiai szakértők” nyomására – olyan folyamatokba nyúlt bele, amelyek maguktól is bekövetkeztek volna. Beavatkozásával azonban eltorzította a folyamatokat. Ma is folyik egy virtuális vita, egy virtuális gazdaság nem létező problémáiról, miközben a valóságot a tehetetlenség és a tévedések halmaza jellemzi. A probléma az, hogy miként lehet ezt a rendszert arra rászorítani, hogy azzal foglalkozzon, amivel lehet, és maradjon a realitások talaján. Hozzászólása befejezésekként Timár János a foglalkoztatottság, az oktatás és a szociálpolitika szerves egységét hangsúlyozta. Szemben az OECD-vel, ahol ez a három terület egy igazgatósághoz tartozik, a mi gazdaságunkban ezeket nemcsak hogy külön kezelik, hanem szembeállítják egymással. A mai magyar oktatásügy fő problémája szerinte az, hogy mit lehet kezdeni az oktatásban a 18. évnél idősebbek korosztályával? Ennek csak egy döntő tényezője van, hogy milyen a munkaerő-kereslet. Azzal azonban, hogy milyen a munkaerő-kereslet, legkevésbé az Oktatási Minisztérium törődik, és ha jól érti a munkatudomány mai magyar képviselőinek egy részét, a hozzászóló szerint ők is támogatják ezt a hibás politikát.

Réti János (ONYF) arra utalt, hogy vizsgálataik teljesen egybecsengenek Augusztinovics Mária előadásának egyik központi gondolatával. Nevezetesen azzal, hogy a nyugdíjrendszer kapcsolata a demográfiai függőséggel sokkal gyengébb és kezelhetőbb nagy távlatban, mint az a közvetlen hatás, amelyet a foglalkoztatási változások okoznak, ideértve elsősorban az 1990-es évek nagy foglalkoztatási átalakítását és a hirtelen megjelenő munkanélküliséget. Szerinte nem nagyon tudjuk figyelembe venni, hogy egy 150 éves nagy demográfiai korszakváltás során, mennyire megváltoznak az emberi életszakaszok is.

A 10 évvel megnövekvő magyarországi várható élettartam Réti János szerint a következő 50 éves időtávon szét fog oszlani a fiatal kor, az aktív kor és az idős kor között. Az 1980-as évektől a 20. század végéig megjelenő változásból azt a következtetést vonták le, hogy a demográfiai robbanás 20-30-40-50 éves távon a nyugdíjrendszert is fölrobbantja. Ez azonban nagyrészt azon a statikus felfogáson alapul, hogy az emberi életszakaszt úgy osztjuk föl, ahogyan a 19. és 20. század fordulóján, amikor a 15 éves gyermekek már tulajdonképpen az aktív társadalom első korosztályát képezték. Mára azonban már jelentősen megnőtt a felnevelődési időtartam, és valószínűleg még tovább fog nőni. Ha többé-kevésbé egészségesen meg tudjuk érni az idős kort, és megnő a várható élettartam, akkor legalább ugyanilyen arányban kitolódik a munkaképes kor is. Ma már az összehasonlítható a 15-tel, ha helyette 20-ról beszélünk, és a 60-nal, ha helyette elkezdünk 65-ről beszélni. Ebből következően a függőségi ráták nem fognak olyan drámaian elromlani, hogy az felborítsa a nyugdíjrendszert.

Más kérdés az, hogy ha a várhatóan még növekvő aktív időszakot nem tudjuk kellően munkával kitölteni. Egy előregedő és nem teljesen kívánatos struktúrájú népességben ugyanis minden valószínűség szerint ma csak még nagyobb munkanélküliség mellett tudnánk ugyanannyi embert foglalkoztatni, mint amennyit foglalkoztatunk. Akkor már sokkal kedvezőbb az, hogyha nincs akkora nem foglalkoztatott tartaléksereg, amelyet a gazdaság munkaerőigénye nem tud, vagy nem is akar megmozgatni. A másik oldalon pedig hogyha a gazdasági fejlődés következtében a jelenleg rendelkezésre álló munkaerőnél lényegesen nagyobb lenne munkaerő-szükséglet, akkor sem fogyna el az aktív korú népesség. Ez akkora szívóhatást gyakorolna, hogy kellő mennyiségű utánpótlás érkezne más országokból. Drámai problémának minősítette Réti János ellenben azt, hogy ha nem megfelelő struktúrában áll rendelkezésre a munkaerő, tehát ha túl nagy az alacsony képzettségű vagy teljesen képzetlen munkaerő. Az ilyen típusú munkaerőt még akkor sem tudja foglalkoztatni a társadalom, hogyha egyébként potenciálisan szükség lenne több munkavállalóra.

László Tamás (Magyar Államkincstár) fiskális oldalról feszegette a felmerült problémákat. Kevesen tudják ugyanis, hogy bevételi oldalról a magyar nyugdíjrendszernek van egy másik függőségi rátája is, ez pedig a központi költségvetési finanszírozásra való ráutaltság. 2004-ben – számításai szerint – a nyugellátásoknak körülbelül a 35 százalékát tették ki azok a központi költségvetési (tehát nem a járulékbázis alapján finanszírozott) nyugdíjak, amelyek a különböző deficitfinanszírozásból, járulékkompensációkból, illetve az állam által a béták helyett fizetett járulékkiegészítésekből adódtak. Ez az arány növekvő, és lassan már nehéz lesz azt mondani, hogy az érvényben lévő rendszer járulékbázisú. Az „őskérdés” ugyanis az, hogy alapvetően biztosítási elvű vagy szociális elvű rendszerünk lesz-e. A hozzászóló úgy vélte, hogy közfinanszírozás az, amikor már áfa-, szja-, vám- és egyéb bevételek finanszíroznak közvetetten egy nyugdíjrendszert, méghozzá egyre nagyobb hányadban.

Az újabb irányzatok szerint a versenyképesség érdekében az élő munka terheinek jelentős csökkenését kell elérni, tehát a járulékbázis további visszaszorítása kívánatos. A közfinanszírozás hányada ezért nagyon rövid időn belül növekedni fog. Ebből viszont az a furcsa helyzet adódik, hogy mégis maguk a nyugdíjasok is finanszírozzák ezt a nyugdíjrendszert a saját fogyasztásukkal, amely természetesen fogyasztási adókkal terhelt. Ez nem átmeneti, és nemcsak magyar sajátosság, hanem európai és világszintű is. Ez egyben azt is jelzi, hogy a rendszer egy idő után a finanszírozásban halad a kötelező minimum felé. Matits Ágnes véleményét osztva a felszólaló annak a meglátásának adott hangot, hogy – legalábbis bizonyos csoportok esetében – az önkéntes pénztári vonulat lesz a kimenekülés útja. Másik oldalról meg a Mihályi Péter által említett negyedik pillér oldhatja meg majd a problémát, ami valójában nem is a nyugdíjrendszer negyedik pillére,

hanem a szociális ellátórendszer új, önálló blokkja. Felszólalása végén azt a kérdést vetette fel László Tamás, hogy milyen a korösszetétele a jelenleg mintegy 2,6 milliós, (lehet, hogy már jóval több) magán-nyugdíjpénztári tagságnak. Mennyi ebből a pályakezdő, mennyi a 30–40 éves korosztály stb.? Érdemes azt megvizsgálni, hogy e korösszetétel mellett hogyan oszlik meg a jelenlegi magán-nyugdíjpénztári vagyon. A felszólaló ugyanis azt feltételezi, hogy amikor eljön a tizedik év, azaz a rendszerből való visszalépés lehetősége, a nyugdíjpénztári vagyon jelentősen csökkenni fog. Innentől kezdve ennek a rendszernek nemcsak az lehet problémája, hogy milyen várományok vannak, és hogy jelenleg milyen hozamokat hoz, hanem az is, hogy a váromány milyen összetételben áll rendelkezésre, és azt milyen összetételben veszik ki.

Berényi Sándorné (ONYF) – az előző felszólalóhoz kapcsolódva – tényként fogadta el, hogy ma a nyugdíjbiztosítási alap finanszírozásában központi költségvetési hozzájárulás 30 százaléka körül van. Érdemes azonban szerinte megnézni azt is, hogy milyen ennek az összetétele. Ebből elég jelentős összeg, több mint 250 milliárd forint – a teljes összeg több mint 10 százaléka – a magánpénztári befizetések visszapótlása. Erre annak idején a költségvetés garanciát vállalt, a kieső járulékot ugyanis pótolni kell, mert a felosztó-kirovó rendszerben a nyugdíjakat a befizetésekkel finanszírozzuk. A másik része a hiánynak abból adódik, hogy 1999-től kezdődően hozzávetőleg 5 százalékponttal csökkentették a munkáltatói járulékok mértékét. A munkáltatói terheket persze mérsékelni kell, ha erre megvan a fedezet, meg kell azonban nézni, hogy miből lehet ezt pótolni. Ha a gazdasági vezetés a járulékok csökkenésével akarja előmozdítani a fejlődést, akkor az így kieső összegeket a nyugdíjalapban pótolni kell. Ha a járulékcsökkenés miatt eddig kieső öt százalékpontnyi járulékok – mai értéken 300 milliárd forint – meglenne a rendszerben, akkor az alapnak egy fillér hiánya nem lenne.

Berényi Sándorné kitért Augusztinovics Mária előadásának a béták nyugdíjának mértékével és ennek a nyugdíjrendszerre gyakorolt hatásával kapcsolatos kérdéseire is. A béták alacsony nyugdíja szerinte pozitívan hat a rendszerre, mert a nyugdíjkiadás csökkenni fog. Berényi Sándorné szerint azonban ma van egy negatív hatása. A befizetett járulékok mértéke is csökken azáltal, hogy a járulékfizetésük is olyan alacsony kereset után történik, amilyen kereset után majd a nyugdíjat fogják kapni. A felszólaló felhívta a figyelmet egy tavaly elkezdődött folyamatra, nevezetesen arra, hogy a keresetnövekedés és a befizetett járulékok növekedése között nyílik az olló. Tavaly egy ponttal kisebb mértékben nőtt a befizetett járuléktömeg, mint amilyen mértékben a keresettömeg. Tervez felüli bérikiramlás volt, ugyanakkor a járulékok mértéke a tervezett szintet az idén sem éri el: két százalékponttal kisebb a járulékok mértékének a növekedése a tervezettnél, és nem látjuk az okát. A járulékalap az olló kinyílásával szűkül, és ennek majd a későbbiekben a nyugdíjkiadásokra hatása lesz. A felszólaló nem osztotta Máté Levente véleményét, miszerint, hogyha valaki jól érezte magát a béta keresettől, akkor jól fogja magát érezni béta nyugdíjjal is. Berényi Sándorné szerint egészen más élethelyzetben lesz, és ebből még lesznek feszültségek a társadalomban.

Matits Ágnes a hozzászólásokra adott válaszában veszélyes keveredésre hívta fel a figyelmet. Van egy piaci elven felépített magánnyugdíjrendszer, amibe kívülről beavatkozunk, és valamilyen szabályozás alapján olyan működést akarunk előírni számára, ami nem tartható. Simonovits András megjegyzésével kapcsolatban kiemelte, hogy a neki tulajdonított állításnak pontosan az ellenkezőjét akarta mondani, csak a baj, hogy egy tőkefedezeti rendszerben előre kell indexálni, mégpedig egy fiktív, jövőbeli feltételezett indexálás alapján. Nem merik kiadni a tartalékokat azért, mert azt hiszik, hogy jövőre így meg úgy fog alakulni az infláció, növekszik a várható élettartam, ezért a demográfiai adatok alapján egyre hosszabb időre tekintenek előre, feltételezve egyfajta bérnövekedést, inflációt és ezt beépítik a járadékszámításba. Olyan járadékszámításba, aminek egyé-

ként az alapját elengedik, bedobva a lovak közé a gyeplőt. Ez ellentmondás, és igazából csak ezt akarta feloldani.

A vita során felmerült másik problémára reagálva, Matits Ágnes azt emelte ki, hogy ha piaci alapon akarunk szabályozni, akkor a piacot kell szabályozni, nem pedig a terméket. Az induló járadékot biztosításmatematikai alapon kell megállapítani, azután pedig kényszeríteni a résztvevőket arra, hogy a lehető leghatékonyabban működjenek, tehát emeljék a járadékokat úgy, ahogy a tartalékok növekedése ezt lehetővé teszi. De ha előre korlátozzák, milyen mértékű növekedést várnak, abból katasztrofálisan alacsony szintű járadék-szint fog következni, és ez biztosan nem helyes. Matits Ágnes úgy vélte, hogy a biztosítónál ezt megoldották. Ott 80 százalékos kötelező többlethozam-visszatérítés van, ami farizeus dolog. Az ugyanis, hogy mit minősítenek többlethozamnak, meglehetősen bizonytalan, mindenféle flikk-flakkot lehet vele elkövetni. A magánnyugdíjpénztárak rendszerében azonban ez nem kötelező, fehérén-feketén megállapítható, hogy mi a hozam, és azt mind oda kell adni a tagoknak. Egy hozzászólásra reagálva végül Matits Ágnes megjegyezte, hogy a magánnyugdíjrendszerben vannak olyan pénztárak, amelyeknél több mint 30 százalék a nem fizetők aránya. A béták egy része is tag, és hogyha elrejtí a jövedelmét, valóban nem fog fizetni a magánrendszerbe sem, tehát nem gyűlik a tőkéje.

Hablicsek László két kérdésre reagált a vitából, de előljáróban megjegyezte, hogy el kellene ismerni, hogy a magánnyugdíj- és önkéntes nyugdíjpénztári rendszer között vannak anomáliák. Ilyen anomália az, hogy kétszer adóztatják meg a befizetett jövedelmet. Egyszer már adózott jövedelemből fizetik be a tagok az önkéntes pénztárba a megfelelő összeget, majd másodszor, amikor fel akarják venni 10 év után, akkor újra ott áll az állam, és újra meg akarja adóztatni ugyanazt a jövedelmet. Igenám, de az adókedvezményről szó sem volt arról, hogy ezt valamikor majd vissza is kell fizetni. A vitában felvetettekre reagálva Hablicsek László hangsúlyozta, hogy a foglalkoztatás bővítése nem önmagáért – és nem is csak a nyugdíjrendszerért – való, hanem azért kell a foglalkoztatás, mert ma európai uniós mércével mérve kirívóan alacsony. Az embereknek szükségük van értelmes tevékenységre, munkára és megfelelő színvonalú jövedelemre. Demográfusként pedig azt állította: azért kell nekünk majdnem teljes foglalkoztatottság, hogy utat engedjen azoknak a demográfiai természetű, hosszabb távú változásoknak, amelyek hozzájárulnak ahhoz, hogy ebben az országban egy fönnttartható népesség- és társadalomfejlődés alakuljon ki. Ennek legnagyobb akadálya szerinte az alacsony foglalkoztatottság és az ehhez kapcsolódó nagy társadalmi különbségek, illetve a szegénység. A foglalkoztatottak számával kapcsolatos vitához annyit fűzött hozzá, hogy a KSH munkaerő-felvétele, népszámlálási felvétele szerint is mindenhol 4 millió körüli a foglalkoztatott. Miért képzeljük azt, hogy Magyarországon 5 és fél millió foglalkoztatott van, hogyha minden megkérdezésnél mindenhol a 4 milliós szám jön ki? Nyilvánvaló persze, hogy az emberek valamiből megélnék: a fiatalok egy részét például a szülők támogatják. Vannak olyanok, akiket az önkormányzat támogat, és olyanok is, akik már aktív korukban is különböző járadékokat élveznek. De amikor a KSH megkérdezi, hogy valaki foglalkoztatott-e, akkor úgy kérdezi meg, hogy „Dolgozott-e az elmúlt héten legalább egy órát?” Ha még az egy órát dolgozókat is a foglalkoztatottak közé számítjuk, akkor miért gondoljuk azt, hogy még több millió olyan ember van a statisztikákban szereplőkön túl, akiket tulajdonképpen foglalkoztatottnak lehetne nevezni. A foglalkoztatási helyzet tényleg siralmas, de talán nem azzal kellene elsősorban foglalkozni, hogy hogyan fehérítsük ki a feketefoglalkoztatottságot. Nem biztos, hogy egyáltalán van érdemben ilyen. Ha valaki elmegy a keleti országrészbe, tapasztalhatja, hogy az aktív korú népesség 40–80 százaléka munkanélküli. Hát persze ők is megélnék valamiből, csencselnek, de hát lehet ezt foglalkoztatottnak nevezni? Az európai uniós mértékkel foglalkoztatottnak nevezhető, foglalkoztatott népességet kell bővíteni, 4,7 millió környékére. Ez lenne kedvező mind a társadalom, mind a gazdaság, mind a demográfia számára.

Réti János szerint nálunk az elmúlt években teljesen elvtelen fiskális politikázás alakult ki a járulékmérték-megállapításban. A mindenkori pénzügyminisztérium és a mindenkori pénzügyminiszterek azt gondolják: politikai döntés kérdése, hogy mennyi legyen a nyugdíjjáruléék. Egy szolgáltatás meghatározta rendszernek a hozzászóló szerint azonban objektíven mérhető költsége van, és azt a pénzt össze kell hozni. Abban meg lehet állapodni, hogy nem munkaadó és munkavállaló fizeti az egészet, hanem harmadikként normatív módon beszáll az állam is. Az élők munkát terhelő költségek egy részét – ahogyan más országokban is teszik – szét lehet teríteni az állam általános bevételeire. A másik dolog, amihez Réti János szerint illúziók fűződnek, a munkáltatói járuléék erőltetett csökkentése. Ennek egy jelentős része mai magyar munkáltatói szerkezetben nem versenyképesség-növelő, hanem fogyasztásnövelő hatású. Egyszerűen a vállalkozók családi fogyasztását növeli azzal, hogy kevesebb munkáltatói járulékot kell fizetni, a pénz tehát nem marad a gazdaságban. A munkáltatói járulékcsoökkentés teljesen átgondolatlan, értelmetlen törekvés, ettől az ország gazdaságának a versenyképessége jottányit nem megy előre.

Köllő János a felvetődött kérdésekkel kapcsolatban két dologra reflektált. Az egyik, ami többször is elhangzott, hogy a magyar foglalkoztatás sokkal magasabb, mint amit a számok mutatnak. Egyet lehet érteni Hablicsek Lászlóval abban, hogy ugyanezzel a módszerrel mérik föl a foglalkoztatást olyan országokban is, ahol minden becslés szerint az informális gazdaság részaránya akkora, vagy nagyobb, mint Magyarországon. Tehát semmilyen alapunk nincs arra, hogy ezeket az adatokat kétségbe vonjuk – a foglalkoztatási helyzet olyan rossz, ahogyan azt a statisztikák mutatják. Különösen a nyugdíjszempontból, hiszen ebből a szempontból csak azok a munkahelyek érdekesek, ahol járulékot fizetnek. Köllő János még egyszer hangsúlyozta, hogy Augusztinovics Mária forgatókönyvei indokolatlanul pesszimisták. A vitában is elfogadni látszottak azt a gondolatot, hogy a foglalkoztatási ráta Magyarországon 50 százalékra csökken. Erre semmi jel nem utal, nincs alapunk, hogy ilyen katasztrófa-forgatókönyvben higgyünk. Ez nagyon pesszimista verzió, hiszen nem vesz figyelembe olyan tényezőket, amelyek automatikusan javítják a foglalkoztatási helyzetet.

Augusztinovics Mária megköszönve a vitában kifejtett számos érdekes felvetést, csak a négy felkért korreferátor esetében ragadott ki egy-egy gondolatot. Bod Péternek a szervezeti diverzifikálásról kifejtett felvetését, azt hogy Németországban 17 biztosító van, és nálunk méretarányosan 5-6 a megengedhető szám. Hablicsek László fejtegetéséből azt emelte ki, hogy a társadalom nem visel el annyi öreget, Köllő János gondolatai közül pedig azt, hogy a csoda a kínálati oldaltól fog függeni. Matits Ágnesnél – aki a pályakezdekre alapozza számításait – azt, hogy a magánnyugdíjrendszerekbe átlépők nagy részét jelentős veszteség éri vagy érte már eleve, amikor átléptek. Ezekre a gondolatokra válaszolni fog, de hogy mit, azt itt most nem fejt ki, mert akkor nem olvasnák el az érdeklődők a Szemlébe szánt cikkét.

Matits Ágnes a már elhangzott reakcióihoz fűzött végezetül még néhány gondolatot. Hangsúlyozta, hogy nagyon hisz az önkéntes pénztárakban. A pénztári befizetések kétszeres megadóztatásával kapcsolatos tiltakozáshoz azt tette hozzá, hogy az önkéntes pénztár nem adómegetkarító intézmény. A béták egy része szerinte rendszeres és rendszertelen jövedelmét akkor is betehetné önkéntes pénztárba, hogyha az nem látható jövedelem. Nem igaz az, hogy az önkéntes rendszerben ma valaki kizárólag az adókedvezményre jogosító jövedelem felső határáig fizet be. Talán az oktatással azt kellene elérni, hogy ha valaki úgy gondolja, hogy nem lesz a tb-ből vagy a kötelező rendszerből nyugdíja, miközben módja van arra, hogy az önkéntes pénztárakba befizessen, akkor fizessen be, és gyűjtögessen. Az önkéntes nyugdíjpénztárakat Matits Ágnes szerint nem adómegetkarító intézménnyé, hanem kiegészítő nyugdíjat garantáló intézménnyé kellene fejleszteni.